

Velecvetni ralovec (*Serapias vomeracea*) na Scopolijevih travnikih v Češnjicah nad Idrijo

Silvij Močnik, Anka Rudolf, Rafko Terpin, Tinka Gantar

O naravoslovni zgodovini Idrije je veliko znanega. Poleg skrbi, da je ena največjih cesarskih »tovarn« dvoru prinašala dovolj cekinov, sta se tu pa tam energija in delo prebivalcev in prišlekov izrazila tudi v kakšni drugi dejavnosti - kot posledica raziskovanja okolice. Janez Anton Scopoli si je svojo s skrbmi obremenjeno dušo, kolikor je le moral, vsakodnevno lajšal s kratkimi sprehodi v bližini mesta. Najbližji so mu bili proti jugu obrnjeni travniki Kobalovih planin, kjer je bilo dovolj prostora tudi za nekaj polj in senožeti bližnje kmetije v Češnjicah. Že njeno ime pove, da je naseljenecem narava pomenila več kot le sredstvo preživetja.

Tu, prav na teh travnikih, ki so na pobočjih idrijskega preloma, lahko domnevamo, da je klasično nahajališče (*locus classicus*) kukavice, ki jo zdaj poznamo kot trizobo kukavico (*Orchis tridentata*, v novejšem času kot veljavno latinsko ime navajajo *Neotinea tridentata*), saj jo je Scopoli v svoji *Kranjski flori* prvi poimenoval v skladu s pravili Linnéjevega dvojnega poimenovanja in napisal, da raste *na gričih okrog Idrije*. Bolj težko ocenjujemo, koliko je bila narava zaradi rudarjenja poškodovana že takrat, kasnejših 250 let ji zagotovo ni prizanašalo. Vse, kar je takrat Scopoli zapisal v temeljnih knjigah slovenskega rastlinoslovja, obeh izdajah *Kranjske flore* (*Flora carniolica*), lahko preverjamo vsako leto in marsikaj lahko potrdimo še zdaj.

Na sončne obronke pa so od nekdaj radi zahajali tudi prebivalci. Jamsko temo so menjali s svetlim soncem, radostilo so

jih ptičje petje in s cvetjem bogati travniki. Vedno znova, ko v gozdu oglasi kukavica, je čas cvetenja orhidej. Ljubiteljev botanike, te ljubke znanosti, je med nami vedno dovolj, saj je zdravilna moč narave nenadkriljiva in v celotnem vmesnem času od Scopolija do zdaj so ti travniki deležni botaničnih obiskov. Seznam kukavičevk Češnjiških senožeti se je ustavil pri šestilki šestnajst. Nismo še odkrili blede kukavice (*Orchis pallens*), a upamo, da je zaradi njenega zgodnjega cvetenja le prezrta. Na našem seznamu je tudi zavita škrbica (*Spiranthes spiralis*), ki v vegetacijski sezoni cveti zadnja, že na začetku jeseni. Poleg precej pogostih in splošno razširjenih trizobe in pikastocvetne kukavice (*Orchis ustulata* = *Neotinea ustulata*), tudi njunega križanca (*Orchis x dietrichiana*, *N. x dietrichiana*), tu uspevajo tudi nekatera precej redkejša mačja ušesa, čebeljeliko in čmrljeliko (*Ophrys apifera*, *O. holosericea*). Med bolj toploljubnimi kukavičevkami, ki jih pogosto opazimo v Primorju, a imajo precej nahajališč tudi v drugih toplejših predelih Slovenije, smo v Češnjicah do zdaj poznali tudi škr-latnordečo kukavico (*Orchis purpurea*). Med mešicami v spodnjem delu senožeti diši od številnih primerkov dvolistnega vimenjaka (*Platanthera bifolia*), ki jim družbo dela mesnordeči dimek (*Crepis slovenica*). Še nižje v gozdu je precej redkejši zelenkasti vimenjak (*P. chlorantha*), v bližini tudi ozkolistna in bleda naglavka (*Cepalanthra longifolia*, *C. damasonium*), jajčastolistni muhovnik (*Listera ovata*) in še katera iz sorodstva kukavičevk. Na suhih, ponekod zakisanih travnikih v Češnjicah rasteta tudi zdravilna in

*Velevetni ralovec (Serapias vomeracea)
na senožeti v Češnjicah nad Idrijo.
Foto: Anka Rudolf.*

zavarovana arnika (*Arnica montana*) in med ljudmi priljubljena tavžentroža (*Centaureum erythraea*).

Seveda kukavic in ostalega pisanega cvetja ne bi bilo, če bi s travniki intenzivno kmetovali, jih prepojili z gnojili ali še bolj škodljivimi »izboljšavami«, ki povečujejo pridelke. Posledično bi se zdesetkali tudi ptice, žuželke, hrošči in ostali živelj, ki sestavlja naravno sobivanje. Lastniki kmetije v Češnjicah tega nikdar niso počeli. Sedanjega lastnika Silvija Močnika ta vrstna pestrost in posebnosti še posebej zanimajo. Z leti smo postali pravi prijatelji in naša srečanja potekajo v sporočanju, koliko je teh ali onih kukavic, na katerem koncu so se letos pojavile, kako cvetijo, je presuho, premokro ali preveč mraz. Drugega junija leta

2020 smo prejeli njegovo kratko sporočilo: *Tole sem danes našel*. Sporočilu je bila prilepita tudi fotografija. Na njej smo takoj prepoznali velevetni ralovec (*Serapias vomeracea*). V prepričanju, da se je potepal nekje v toplejšem delu Slovenije, smo ga povprašali po kraju fotografiranja. Nemalo smo ostrmeli od presenečenja, ko nam je odgovoril, da je novo kukavico našel na svoji senožeti, ko je v predelu, kamor običajno v tem letnem času ne hodi, sekal veje za podporo grahu.

Že dan po najdbi smo si velevetni ralovec ogledali na vrstno zelo bogatem nekoliko vlažnem travniku pod Silvijevo domačijo. Na njem prevladuje vrbovolistni oman (*Inula salicina*), pogoste vrste so tudi navadna ivanjščica (*Leucanthemum ircutianum*), na-

Travniška združba, v kateri uspeva velevetni ralovec v Češnjicah. Foto: Tinka Gantar.

Rastišče velecvetnega ralovca v Češnjicah. Foto: Tinka Gantar.

vadni jajčar (*Leontodon hispidus*), navadna nokota (*Lotus corniculatus*), navadni glavinec (*Centaurea jacea*), navadni čistec (*Betonica officinalis*), materina dušica (*Thymus* sp.), travniška bilnica (*Festuca pratensis*), navadna migalica (*Briza media*) in še druge. Tako smo na seznam kukavic s travnikov v Češnjicah pripisali sedemnajsto vrsto in dopisali tudi novo vrsto iz te družine za floro Idrijskega (pred nekaj leti je to bila navadna splavka, *Limodorum abortivum*, v Čekovniku, o čemer smo tudi poročali v *Proteusu* (78, 1).

Uspevanje velecvetnega ralovca pri Idriji je precej nepričakovano, nekoliko presenetljivo, saj smo ga do zdaj poznali izključno v primorskem (submediteranskem) delu Slovenije, Idriji najbližje v precej toplejših Vipavski dolini in srednjem Posočju. Res pa je, da ta mediteranska (mediteransko-atlantska) vrsta ponekod uspeva tudi v južnih in jugozahodnih Alpah. Čeprav smo v Češnjicah

opazili le en sam primer, lahko upamo, da jih bomo opazili še več in naši botanični prijatelji še kje drugje zunaj primorske Slovenije. Travniki v Češnjicah nad Idrijo so nam torej razkrili še en zaklad in zelo smo se ga razveselili.

Literatura:

- Dolinar, B., 2015: *Kukavičevke v Sloveniji. Podsmreka: Pipinova knjiga*. 183 str.
- Gantar, T., 2015: *Navadna splavka (Limodorum abortivum) tudi v Idrijskem hribovju. Proteus*, 78 (1): 34–36.
- Rudolf, A., Praprotnik, N., 2019: *Idrija je tudi alpsko mesto. O rojstnem kraju prvih zapisov o naših gorah. Planinski vestnik (Ljubljana)*, 119 (12): 50–54.
- Terpin, R., 2005: *Kukavičevke na Idrijskem. Idrijski razgledi*, 50 (1): 132–147.
- Terpin, R., 2006: *Dopolnilo k prispevku Kukavičke na Idrijskem, ki je bil objavljen v Idrijskih razgledih št. 1/2005. Idrijski razgledi (Idrija)*, 51 (1–2): 144–147.
- Wraber, T., 1990: *Sto znamenitih rastlin na Slovenskem. Ljubljana: Prešernova družba*. 239 str.